

Нікітченко Л.О.,
к.пед. н., доцент кафедри біології;
Мандренко Ю.,
студ. СВО «Магістр» кафедри біології

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ

Процеси, методи та особливості формування культури, в тому числі й екологічної, свого часу досліджували численні вчені та навіть наукові школи. Особливої популярності тема екологізації освіти та світогляду, іншими словами екологічної соціалізації, людства набуває протягом останніх десятиріч, у зв'язку із погіршенням екологічної ситуації у світі.

Як свідчать результати психолого-педагогічної літератури і практики екологічної соціалізації та виховання підлітків значний потенціал у здійсненні даного процесу має туристсько-краєзнавча діяльність. Представники світової соціології поняття формування культури трактують у контексті «адаптації», тобто розглядається як процес входження людини в соціально-екологічну сферу та пристосування її до культурних, психологічних і соціологічних факторів [1;4;5;16]

В процесі формування екологічної культури потрібно звертати увагу на безліч факторів, одним із яких є вік учнів. Старший шкільний вік – період громадянського становлення людини, її соціального самовизначення, активного включення в суспільне життя, формування духовних якостей громадянина і патріота, формування інтересів, поглядів, культури пов'язаних з їх професійною спрямованістю, вихованням у сім'ї тощо. Особистість юнаків та дівчат складається під впливом абсолютно нового положення, яке вони починають займати в порівнянні з молодшими школярами, в суспільстві, колективі [2;7;8;14]

Ці особливості необхідно враховувати в процесі формування екологічної свідомості, використовуючи найбільш ефективні для цього віку форми, види та методи виховання та навчання під час уроків біології, адже у підлітковому віці в основних рисах завершується фізичний розвиток людини: закінчується ріст і окостеніння скелета, збільшується м'язова сила, юнаки й дівчата витримують значні рухові навантаження [6;9]

У старшокласників, як правило, яскраво виражено вибіркоче ставлення до навчальних предметів. Потреба в значимих для життєвого успіху знаннях – найхарактерніша риса нинішнього старшокласника. Це визначає розвиток, а функціонування психічних процесів характеризується цілеспрямованістю: увага – довільністю і тривалістю, пам'ять – логічним характером, мислення – більш високим рівнем узагальнення і абстрагування, поступово набуває теоретичної і критичної спрямованості [10;12]

Старшокласники прагнуть проникнути в сутність явищ природи і суспільного життя, пояснити їх взаємозв'язки і взаємозалежності. Майже завжди цьому сприяє прагнення виробити власну точку зору, дати свою оцінку наявним подіям. Власна точка зору не завжди узгоджується з загальноновизнаною, однак це висновок здобутий власною працею, напругою власної думки. Самостійність мислення в цьому віці набуває визначального характеру і вкрай необхідна для самоутворення особистості. Дорослі, вчителі часто безапеляційно відкидають наївні однобічні, ще не зовсім незрілі висновки, створюючи своєю безтактністю передумови для конфліктів і непорозумінь [11;13].

Моральні й соціальні якості старшокласників формуються прискореними темпами. Цьому сприяє не лише сенситивний період моральної зрілості, але й нові обставини: зміна характеру діяльності, становища в колективі й суспільстві, інтенсивність спілкування. Більш чіткими стають моральні поняття, оцінки, зміцнюються етичні переконання. Почуття дорослості стає більш глибоким, гострішим, виразнішим. З'являється прагнення виразити свою індивідуальність; у деяких молодих людей це прагнення набуває

гіпертрофованого характеру. Будь-яким способом їм хочеться привернути до себе увагу, утвердити свою самотність. Звідси втрата почуття міри, демонстративне захоплення людини в даний момент речами, нерідко і не зовсім безневинними. Тут потрібна терпимість і допомога дорослих [5;8].

В юнацькому віці з'являється підвищений інтерес до етичних проблем. Перше кохання не лише приносить сильні переживання в життя молодих людей, але й змушує вирішувати багато непростих проблем. Деякі педагоги вважають, що саме характер вирішення етичних ситуацій слугує критерієм морального розвитку особистості. У цьому віці надзвичайно високий інтерес до "вічних" проблем: сутності життя, щастя, обов'язку, свободи особистості. Нині чимало молодих людей виявляє інтерес до релігії [6;10].

Життєві плани, ціннісні орієнтації старших школярів, що перебувають на порозі вибору професії, відзначаються строкатою диференціацією за інтересами й намірами, але співпадають у головному – кожен хоче зайняти гідне місце в житті, отримати цікаву роботу й високу зарплату, мати щасливу сім'ю. За останні роки відбулася переоцінка "престижних" професій, а перехід до нових умов господарювання в державі ще більше загострив завжди хвилююче молоді питання. Хорошою професією вважають ту, де можна сповна реалізувати свої здібності і добре заробляти [9;10].

Учитель біології має великий вплив на формування поведінки учнів. Його особистий приклад є для учнів найвищим зразком для наслідування. Природно, що виховання учнів залежить насамперед від особистості вчителя, від його поведінки, світогляду, ділових якостей, авторитету, ставлення до учнів. Авторитетним є той учитель, який вимогливий до себе і до своїх учнів, користується довірям, любов'ю та повагою вихованців, може заволодіти їх серцем, бути прикладом у формуванні поведінки. Ефективність впливу на дітей особистого прикладу вчителя збільшується, коли він своєю особою, авторитетом діє на учнів систематично й послідовно, між його словами і ділами немає розбіжності, всі вчителі висувають до поведінки учнів однакові вимоги. Вчитель повинен свідомо організувати свою поведінку і не подавати своїми вчинками і діями негативного прикладу учням. Сила впливу авторитету вчителя у деяких людей залишає немеркнучий слід на все життя [5;6].

Таким чином, методи формування свідомості особистості є особливо значимі серед загальних методів виховання. Вони вирішують одне з найскладніших завдань виховання: збагачують розум дитини потрібними знаннями, розвивають її індивідуальну свідомість [11;16].

Н. Баюрко подає такі конкретні рекомендації з використання методу переконання у практичній діяльності вчителя:

1. Метод переконання необхідно систематично використовувати в практичній роботі. З його допомогою розв'язуються завдання розширення, поглиблення у школярів світоглядних знань.

2. У виховній роботі варто використовувати різноманітні форми переконання. Необхідно намагатися розмовляти з школярами так, щоб слова вихователя глибоко западали в їх свідомості, а для цього необхідно систематично удосконалювати мистецтво бесіди і переконання. В слові вчителя вихованець повинен відчувати його щирість, впевненість, пристрасть, ерудицію і культуру.

3. Інформація, що подається учневі, повинна бути:

- а) науковою, тобто об'єктивно висвітлювати факти;

- б) пов'язаною з практикою;

4. Виховний вплив необхідно спрямовувати не лише до розуму школярів, але й до їх почуттів, які відіграють велику роль у засвоєнні знань, формуванні демократичних переконань.

5. Школярів потрібно навчати відстоювати, захищати, доводити істину, справедливість, людинолюбство, миролюбство.

6. Не можна зловживати довготривалими виступами, бесідами, доповідями; будувати їх необхідно з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей своїх вихованців.

Таким чином володіючи методом переконання, можна розв'язувати різноманітні педагогічні завдання і досягати конкретних завдань виховання на уроках біології.

Список використаних джерел

1. Баюрко Н. В. Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх учителів біології до розвитку екологічної компетентності учнів / Н. В. Баюрко // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки, 2016. – №2(12). – С. 140-145.
11. Баюрко Н. В. Педагогічні умови формування екологічної компетентності майбутнього вчителя біології / Н. В. Баюрко // Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка : зб. наук. пр. Вип. 31 / Глухівський НПУ ім. О. Довженка, 2016. – С. 41-49.
12. Баюрко Н. В. Використання проектних технологій у формуванні готовності майбутніх учителів до розвитку екологічної компетентності учнів [Текст] / Н. В. Баюрко // «Современная педагогика : теория, методика, практика». – Херсон : Издательский дом «Гельветика», 2015. – С. 111-114.
13. Баюрко Н. В. Елементи екологічної освіти школярів у процесі вивчення біології / Н. В. Баюрко // Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції «Природнича освіта і наука для сталого розвитку України : проблеми і перспективи». – Суми : Вид-во «Ярославна», 2014. – С. 172-175.
14. Баюрко Н. В. Формування системних уявлень учнів про взаємозв'язки та залежність неживої і живої природи під час екскурсій / Н. В. Баюрко // Матеріали за 10-а міжнародна научна практична конференція «Найновите научни постижения». – 2014. Том 19. Педагогически науки. – София. «Бял ГРАД-БГ» ООД. – С. 84-86.
15. Білявська Л. О. Завдання фахової практики у підготовці майбутніх вчителів природничих дисциплін / Л. О. Білявська // Materialy VI Miedzynarodowej naukowii-praktycznej konferencji «Aktualne problem nowoczesnych nauk-2010» 07-15 lipsa. Volume 21. Pedagogiczne nauki. – Przemysl. – S. 18-20.
16. Білявська Л. О. Становлення особистісної позиції майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі проведення фахової практики / Л. О. Білявська // Матеріали за V-а міжнародна научна практична конференція, «Основните проблема съвременната наук», 17-25 април. Т. 14. Педагогически науки. – София, 2009. – С. 32-35.
17. Білявська Л. О. Фахова практика як невід'ємна складова підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін / Л. О. Білявська // Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія : зб. наук. пр. – Вінниця, 2010. – Вип. 34. – С. 86-90.
18. Білявська Л. О. Структура фахової практики як складової частини у процесі підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін / Л. О. Білявська // Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія : зб. наук. пр. – Вінниця, 2010.– Вип. 32. – С. 288-293.
19. Міжпредметні зв'язки в еколого-педагогічній підготовці студентів природничих факультетів. //Актуальні проблеми педагогіки: теорія і практика: Збірник наукових праць. Випуск 1. – Горлівка: Видавництво ГДПШМ, 2004. –С.89-93.
20. Екологічна компетентність майбутнього вчителя. Національна освіта: традиції і інновації у контексті ідей Івана Огієнка: Зб. наук. праць /За ред. проф.. М.В.Левківського. – Київ–Житомир: ЖДПУ, 2002, с.172 – 175.
21. Левчук Н.В. Формування змісту еколого-педагогічної підготовки
22. майбутніх вчителів природничих дисциплін до екологічної освіти учнів. / Н.В. Левчук //Актуальні проблеми сучасної біології та методики її викладання: збірник наукових праць звітної наукової конференції викладачів за 2016 – 17 н.р. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. С. 305 – 315.
23. Левчук Н.В. Формування позитивної мотивації старшокласників до вивчення екологічних проблем. / Н.В. Левчук. // Біологія і хімія в школі. – 1998. – №1, с. 21-23.

24. Левчук Н.В. Підготовка майбутнього вчителя природничих дисциплін до діяльності в галузі екологічної освіти на засадах сталого розвитку /Н.В.Левчук, А.В.Степанюк. //Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.. Серія : Педагогіка: / Зб. наук. праць. – Випуск 1. –Тернопіль, 2010. – С. 20-24.

25. Нікітченко Л. О. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі фахової практики : монографія /Л. О.Нікітченко, Н. В. Левчук. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – 296 с.

26. Нікітченко Л. О. Модель професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін /Л. О. Нікітченко // Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія. – Вінниця, 2011. – Вип. 35.– С. 86-90.